

1-2004

HAPTONOMISCH **HC** CONTACT

Nr. 1 - 15^e jaargang - Maart 2004

De Thymos en Haptonomie

Happerceptief gewaarzijn

De man ontdekt

Boreling en Beginner

ELECTRO MEDICO

HAPTONOMIE BEHANDELBANKEN

Ontwikkeld in samenwerking met de haptonoom. **Compleet** geleverd met speciaal matras. De uitvoeringen zijn:

Standaard uitvoering,
2-dlg verstelbaar 80 cm breed

Art.nr. 1960 € 995.00

ELECTRO MEDICO

Electro Medico Nederland bv
Pr. Marijkestraat 4 - 8
2404 BC Alphen a/d Rijn
Tel. 0172 - 47 50 41
Fax 0172 - 49 17 28
E-mail: info@electromedico.nl

'The need to feel known and understood' _____ Pagina 5

Mia van Luttervelt

Colofon _____ Pagina 5

Thymos: _____ Pagina 7

Griekse filosofen en de haptonomische benadering...

Pieter Verduin

Happerceptief gewaarzijn _____ Pagina 17

Frans Veldman

De man ontdekt _____ Pagina 25

Harry van Nie

Uit de oude doos: _____ Pagina 29

De houding van de vrouw tijdens

het baren - deel 2

(overgenomen uit 'Het hormoon')

Prof.Dr.H. Kirchhoff

Boreling en beginner _____ Pagina 32

Marijke Verhoeven

Boekbespreking door Wim Laumans

„.IK BEN THERAPEUT ! ”

FysioLogic voor:
fysiotherapie
kinderfysiotherapie
manuele therapie
oefentherapie
acupunctuur
homeopathie
podologie
logopedie

*R.Linkers de oprichter van Logic data.
Dit jaar bestaat het bedrijf inmiddels 25 jaar*

De druk om te automatiseren neemt steeds meer toe: er worden steeds hogere eisen aan uw administratie gesteld !

Het gaat hierbij om de facturering aan zorgverzekeraars, patiëntenadministratie, beroepsinhoudelijke en financiële administratie.

Deze bedrijfsmatige kant is voor velen een opgave. De zorg voor patiënten wordt als eerste beroepsmatig handelen gezien en de daaruit voortvloeiende administratie gebeurt meestal in de vrije tijd.

Wij (LogicData) weten al meer dan twintig jaar om welke administratieve taken het gaat en welke problemen daarbij om de hoek komen kijken. Al die jaren hebben wij samen met uw collega's aan de software van een geautomatiseerde administratie gesleuteld en dat heeft geleid tot het meest doordachte pakket wat er te krijgen is. Het is bekend onder de naam "FysioLogic".

Er wordt letterlijk elke werkdag aan FysioLogic gewerkt, zodat het pakket volledig up-to-date blijft.

Het programma is daardoor zó simpel en zó gebruiksvriendelijk geworden dat er geen handboek of cursus voor nodig is om er mee om te gaan.

ALS U TOCH MOET AUTOMATISEREN...

HOUD HET DAN VOORAL SIMPEL

(en wees daarbij zuinig op uw vrije tijd!)

**U kunt vrijblijvend een demonstratie aanvragen.
Uiteraard kunt u ook bellen voor meer informatie.**

Laan van Zuid Hoorn 51
2289 DC Rijswijk
tel: 070 - 415 25 83
fax: 070 - 415 51 19
website: www.logicdata.nl
E-mail: info@logicdata.nl

LOGICDATA

ADVIES- EN AUTOMATISERINGSBUREAU B.V.

'The need to feel known and understood'

Mia van Lutervelt

COLOFON

Uitgave

Stichting Haptonomisch Contact
KvK Utrecht 30181509
ISSN 0929-7723

Voorzitter Stichting

Paulien Pinksterboer, tel. 0251-210707
info@haptonomie-time-out.nl

Redactie

Wim Laumans, tel. 035 6561690
w.p.claumans@freeler.nl
Mia van Lutervelt, tel. 070 3500019
mvanlutt@fysionet.nl

Redactieadres

d'Aumeriestraat 49
2586 XM Den Haag
mvanlutt@fysionet.nl

Abonnementen administratie

Riet Barto
De Otter 29
7414 HZ Deventer
tel. 0570 643875
haptonomischcontact@hotmail.com

Geldzaken en advertenties

Inlichtingen & tarieven via:
Leni Guddé, tel. 0343 533091
lenigudde@hetnet.nl

Projectbegeleiding

Van der Veer,
Grafisch Intermediair, Blaricum

Prijs

Euro 27,50 per jrg. voor 4 nrs.

Inleverdatum kopij

15 april 2004

Losse nummers verkrijgbaar na overmaking van € 9 op bankrekeningnr. 62.92.88.194 t.n.v. Stichting Haptonomisch Contact te Driebergen-Rijsenburg. (Studenten)kortingen zijn onder bepaalde voorwaarden mogelijk na overleg met penningmeester Leni Guddé (zie bij advertenties).

© Alle rechten voorbehouden. Overname van artikelen alleen na schriftelijke toestemming. Bij plaatsing na toestemming van de redactie dient Haptonomisch Contact te allen tijde als bron vermeld te worden.

Beste lezer,

Mensen zijn geen wetenschappelijke wezens, al kunnen ze wel met wetenschappelijke methoden worden onderzocht. 'Het landschap is niet hetzelfde als de kaart', zo heet dit in de wetenschapstheorie. Dit belangrijke onderscheid wordt nog al eens vergeten, zodra het over geneeskunde gaat. En helemaal zodra de politiek en het geld zich ermee gaan bemoeien. Scherpe scheidlijnen worden dan getrokken tussen 'de regulieren' en 'de alternatieven'. Zodra er buiten de reguliere zorg iets misgaat met bijvoorbeeld een Bekende Nederlander, zien belanghebbende politici en 'regulieren' hun kans schoon om 'de alternatieven' neer te sabelen. Tegelijkertijd vernemen wij uit de media dat enige honderden patiënten per jaar door communicatieproblemen en overdrachtsfouten in de reguliere gezondheidszorg het leven laten. Dit heeft weer als gevolg dat even zovele 'medical shoppers' opnieuw gewoon uit angst 'de regulieren' de rug toekeren en hun heil zoeken bij 'alternatieven' door wie zij zich beter begrepen en behandeld lijken te voelen. De pot verwijt de ketel dat hij zwart ziet. Het gaat hierbij eerder om geld en bezuiniging uit de collectieve pot dan om argumentatie en waarheidsvinding. Ook het lidmaatschap van de juiste, door de Consumentenbond goedgekeurde club is daarbij essentieel geworden, waarbij iedereen vergeet dat de Consumentenbond geen kwaliteitsonderzoek doet, maar bekijkt of een beroepsorganisatie wel voldoet aan minimale regels van organisatie, nascholing en aansprakelijkheid.

In Arts & Auto, 3-2004 stond een bemoedigend artikel: In het najaar van 2003 heeft de gezondheidspsycholoog Prof. Dr. Jozien Bensing van de Universiteit van Utrecht als eerste niet-Amerikaan de jaarlijkse George Engel Award ontvangen voor haar onderzoek naar arts-patiënt communicatie. Engel stelde in 1977 dat de bio-medisch-technische benadering van de zieke mens een te smalle basis

was. Hij vond dat er ook gekeken moest worden naar de psychologische, sociale en gedragsaspecten. Hij ontwikkelde het bio-psycho-sociale model binnen de 'harde' medische wetenschap. Daarbij komt naar voren dat een patiënt die de spreekkamer van een arts binnenkomt twee verschillende behoeften heeft. De eerste is de cognitieve behoefte om te weten wat er aan de hand is, 'the need to know'. De tweede is de affectieve behoefte aan steun, erkenning en respect, 'the need to feel known and understood'. Er is dus sprake van een dubbele behoefte. Al zeker een halve eeuw is er sprake van een grote medisch-technische ontwikkeling in de gezondheidszorg met een 'vervreemding', dit wil zeggen verarming van menselijk contact, als gevolg.

Ook Bensing pleit voor een betere balans tussen een medisch-technische aanpak en een affectieve benadering van de patiënt, tussen 'evidence based medicine' en 'patient centered medicine', op goede, bewezen neuro-psychologische gronden. Hiermee lijkt zij onderzoeksgegevens aan te dragen voor o.a. de haptonomische benadering binnen de hulpverlening.

Al in de veertiger jaren onderzocht de Nederlandse fysiotherapeut en orthopaedagoog Frans Veldman het belang en de kwaliteit van het affectieve en tactiele contact binnen de menselijke ontmoeting, in het bijzonder binnen de aanrakende hulpverleningssituatie. Hij heeft daarbij de grondslag gelegd voor een leer van de primordiale betekenis van de tastzin voor de menselijke ontmoeting: de haptonomie. De haptonomie is ontstaan binnen de reguliere hulpverlening en hoort daar ook thuis, in handen van regulier opgeleide hulpverleners, van wie een aantal zich verder heeft ontwikkeld tot haptotherapeuten, een beroep van ongeveer een halve eeuw oud.

Een haptotherapeut is iemand die op haptonomische basis werkzaam is op het gebied van stoornissen en beperkingen in affectieve aanraking, verwerking en ontmoeting. Een haptotherapeut beschikt over de gepaste opleiding, persoonlijke ontwikkeling en ervaring. Bij ernstige (psycho)pathologie van zijn cliënt werkt de haptotherapeut samen met gespecialiseerde hulpverleners op dat terrein.

Deze hulpverleners zijn bij uitstek geschoold om mensen te laten voelen dat zij 'gekend en verstaan' kunnen worden. Door een aantal historische ontwikkelingen is de haptonomie terecht gekomen in de alternatieve hoek, waar zij niet thuishoort, zoals ook de onderzoeksliteratuur laat zien. De toekomst zal leren hoe de paradigmawisselingen tussen geaccepteerde wetenschap en pseudo-wetenschap zullen plaatsvinden. De bevestigingsleer van de psychiater Dr. Anna Terruwe en de haptonomie van Frans Veldman zullen hun plaats krijgen in de geschiedenis. 'The need to feel known and understood', de behoefte aan affectieve aanraking en bevestiging zal daarbij biologisch en van alle tijden blijken.

Thymos: Griekse filosofen en de haptonomische benadering

Pieter Verduin

De redactie van Haptonomisch Contact attendeerde mij op een Franstalig artikel 'Thymesthésie, moi-conscient, ipséité' uit 2001 van de grondlegger van de haptonomie, Frans Veldman, en nodigde mij uit om, naar aanleiding van Veldmans publicatie, het begrip thymos te bespreken.

Veldman verklaart onder meer de betekenis van de begrippen uit de titel. Centraal staat het begrip 'thymos'. Dat is voor Veldman "het centrum van het lichaam waar gevoelens van welzijn, zowel als van angst, onzekerheid en onrust zich uitdrukken, met behulp van de ademhaling".

Veldman schrijft dat de filosofen uit de Griekse oudheid in hun tijd al duidelijk hebben gezien dat de intelligentie en de ziel niet in het hoofd zitten, maar rond het diafragma zetelen, en dat het intuïtieve en creatieve denken zich representeert door de thymos en zich als zodanig toont in de ademhaling. Veldman wil de inzichten van de oude Griekse filosofen opnieuw waarderen in de context van het moderne denken, en meer in het bijzonder in de context van de waarneembare haptonomische fenomenen. De herontdekking van de thymos is volgens Veldman essentieel voor de hapsis: studie en onderzoek van de thymos bood hem een opening tot een dieper begrip van het menselijke affectieve leven in haptonomische context.

In een aanvullende beschouwing bespreekt Veldman recente wetenschappelijke ontwikkelingen in neurologisch onderzoek die in zijn visie een veelbelovende samenwerking kunnen inhouden tussen zijn eigen empirisch-hermeneutische benadering (het duiden van betekenis en belang voor mensen van zintuiglijk waarneembare verschijnselen, in dit geval betreffende het affectieve menselijk leven) en de wetenschappelijke empirisch-analytische benadering (het zoeken naar verklaringen in termen van oorzaak en gevolg waarmee zintuiglijk waarneembare verschijnselen, in dit geval lichamelijk functioneren, voorspeld en gemanipuleerd kunnen worden).

In Veldmans artikel worden de resultaten van jarenlang onderzoek in 5 pagina's tekst en 4 grote schema's samengevat, waarna nog de aanvullende overweging van 3 pagina's volgt. Het is een gloedvolle uiteenzetting waarin de auteur het belang van het onderwerp duidelijk laat voelen. Het is ook een compact artikel. Voorts zijn de behandelde begrippen ingewikkeld: zij hebben hun plaats in omvattende visies en Veldman toont die complexiteit ook. Daar komt nog bij dat wanneer we in onze tijd de aandacht op 'thymos' richten, we niet altijd direct iets zien. Het begrip valt buiten het heersende paradigma. Een en ander maakt dat inhoud en belang van Veldmans compacte artikel voor wellicht heel wat mensen bij eerste lezing soms moeilijk te doorgronden zal zijn.

In mijn werk als filosoof van menselijke gezondheid gebruik ik sinds enige jaren het mensbeeld van Aristoteles om te onderzoeken en te beschrijven hoe lichaamsfuncties, emotionele betrokkenheid op de omgeving en zinvol leven van elkaar kunnen worden onderscheiden en hoe

zij samen kunnen werken. Ook als gastdocent aan de Academie voor Haptonomie in Doorn gebruik ik Aristoteles' inzichten ter verheldering van de aard van de haptonomische benadering zoals Veldman die heeft ontwikkeld.

Ik ga daarom graag in op de uitnodiging van de redactie. Ik wil proberen vanuit het werk van Plato en Aristoteles een achtergrond te schetsen bij Veldmans artikel. Doel is een perspectief te krijgen waarin Veldmans uiteenzetting over 'thymos' geplaatst kan worden, reliëf kan krijgen, van meerdere kanten bekeken kan worden.

Plato

Een korte opmerking over Plato in relatie gezien met zijn leermeester Socrates en met Aristoteles, die weer Plato's leerling was.

Socrates zei voortdurend: 'ik weet alleen dat ik niets weet'. Daarvan uitgaande probeerde hij, vaak met succes, om ieder die meende wél iets te weten via zijn lastige vragen tot bescheidenheid te brengen over die kennis en tot openheid en verwondering voor het mysterie van het bestaan. Bovendien was hij heel consequent: hij schreef niets op van zijn inzichten, hij verkondigde geen leer, hij maakte geen systeem van zijn visie. Plato, zijn leerling schreef veel over Socrates en verkondigde in vele geschriften diens visie op ons bestaan. En natuurlijk zijn eigen filosofie, met veel aandacht voor 'eeuwige' beginselen of ideeën waarmee je het leven kunt 'verstaan'. Zo'n soort 'verstaan van eeuwige beginselen' zou dan helpen om een goed leven te leiden. Aristoteles reageerde daar weer op en had als houding: ja, dat is allemaal prachtig, maar we moeten het wel hier en nu, in deze ingewikkelde, steeds veranderende situaties maken. Ik wil me niet blind staren op mogelijke eeuwige beginselen die in feite ons mensenverstand te boven gaan. Ik sluit die niet uit, maar ik wil vooral graag manieren vinden waarmee ik goed kan handelen in het praktische leven van alledag.

Plato heeft (*in De Staat IV 439e; 441a-442c*) de menselijke ziel als bestaand uit drie delen beschreven: een redelijk, een vurig en een begerend deel. De thymos is het vurige (ook wel: onstuimige, driftige) deel.

In de dialoog Phaedrus beschrijft hij de ziel in het beroemde beeld van de wagenmenner (die de redelijkheid symboliseert) met twee gevleugelde paarden. De vleugels symboliseren de mogelijkheid tot spirituele ontwikkeling, tot opstijgen naar het hogere.

In deze verbeelding van de mensenziel is één paard een voortreffelijk, nobel paard, het symboliseert de kracht, de discipline. Dit staat voor de thymos. Het noble paard is de helper van de wagenmenner. Het andere is een slecht paard. Het slechte paard staat voor de wellust, de zinnelijke begeerte. Bij goddelijke, onsterfelijke zielen, is de combinatie van het tweespan gevleugelde paarden en wagenmenner op alle onderdelen voortreffelijk.

Plato geeft in Timaeus een uiteenzetting over het heelal tot en met het ontstaan van de mens. Bij het beschrijven van de mens en zijn sterfelijke ziel valt het woord thymos. Thymos wordt daar door Xaveer de Win vertaald met 'hartstocht', 'moed', 'temperament', 'spirit'. Thymos verwijst in Plato's mensbeeld naar het middelste zielsdeel, het thymoeides, gelegen tussen het hoogste,

rationele zielsdeel (het logistikon) en het lagere zielsdeel (het epithymètikon), waar de begeerten huizen (dat zijn de epithimai, voegt de vertaler nog toe: een vrouwelijk woord in tegenstelling tot het mannelijke thymos). Thymos wordt ook met 'woede' vertaald.

Het heelal ziet Plato als één levend wezen dat in zich alle levende wezens bevat, zowel sterfelijke als onsterfelijke. De onsterfelijke wezens of goden krijgen van de grote vervaardiger van alles de opdracht om sterfelijke wezens te maken.

Het lichaam dient als voertuig van de onsterfelijke ziel; dat voertuig is de mogelijkheid voor de mens om een glimp op te vangen, om even deel te hebben aan het goddelijke. Ik versta dat als de mogelijkheid voor de mens om een eenheidservaring of verhevigde zijnservaring te hebben². In het sterfelijke lichaam, het voertuig voor de onsterfelijke ziel, wordt ook nog een ander soort ziel, een sterfelijke ziel ingebouwd:

“Deze ziel draagt vreselijke en noodzakelijke aandoeningen in zich: vooreerst genot, het sterkste lokaas tot het kwaad; vervolgens pijnen die ons van het goede doen wegvluchten; verder nog driestheid en vrees, dwaze raadgevers; opvliegendheid, zo moeilijk te bedaren, en hoop, zo gemakkelijk te misleiden. En door dat alles te vermengen met redeloze waarneming en alles wagende lust stelden ze (de goden, pv) de sterfelijke zielssoort samen volgens de wet van de noodzaak. Omwille van deze verstoringen voelden zij schroom om het goddelijke te bezoedelen in zoverre dat niet volstrekt noodzakelijk was. Daarom brachten ze het sterfelijke, afgezonderd van het goddelijke, in een andere verblijfplaats van het lichaam onder, nadat ze tussen hoofd en borst bij wijze van grens een ‘landengte’ hadden gebouwd, namelijk de hals, die ze tussen beide plaatsten om ze van elkaar te scheiden. In de borst dan, en wel in wat men de thorax noemt, hebben ze de sterfelijke zielssoort opgesloten. En omdat deze van nature naast een beter ook een slechter deel omvatte, trokken zij in de holte van de thorax een dubbel woonverblijf op; zij scheidden de twee gedeelten van elkaar, net als afzonderlijke vrouwen- en mannenvertrekken, door het middenrif als tussenschot tussen beide te plaatsen. Het deel van de ziel dat mannelijkheid en hartstocht bezit (hier wordt dus de thymos bedoeld, pv), brachten ze, eerezuchtig als het is, dichter bij het hoofd onder, tussen middenrif en hals. Zo zou het, luisterend naar de rede en ermee samenwerkend, de meute van de begeerten met geweld in bedwang houden, telkens als zij niet vanzelf bereid zouden zijn te gehoorzamen aan het bevel en commando uit de burcht.”

Hierna beschrijft Plato de samenwerking van de thymos met hart en longen.

“(…) Zo kan het hart, wanneer de hartstocht er ten top zou stijgen, stoten tegen iets dat meegeeft, en kan het afkoelen. Dan zal het zich minder afmatten en beter in staat zijn zich samen met de hartstocht in dienst van de rede te stellen. Het deel van de ziel dat begerig is naar spijs en drank en naar alles waaraan het wegens de natuur van het lichaam behoefte heeft, hebben ze ondergebracht in de tussenruimte tussen het middenrif en de grens gevormd door de navel.” (Plato, *Timaeus*, p.257 e.v.)

Enige opmerkingen bij bovenstaande.

1. Plato's beeldend taalgebruik is een literair hoogstandje, het kan ons gemakkelijk in vervoering brengen. Ik geniet daar graag van, maar wil in dat aspect niet blijven steken.
2. Plato's empirisch-hermeneutische methode brengt hem tot beweringen over het lichaam die niet kloppen met onze moderne westerse inzichten in bijvoorbeeld het functioneren van hart en longen.
3. Het spreken over 'het bezielde lichaam' is niet zonder problemen: verwarring tussen de onsterfelijke ziel en de sterfelijke ziel dreigt voortdurend. De vergelijkingen met 'mannelijk' en 'vrouwelijk' kunnen problemen oproepen.
4. Het risico van verwarring wordt nog groter doordat velen in onze moderne westerse cultuur concepten als 'onsterfelijk' en 'goddelijk' soms alléén in een, in feite vele eeuwen later ontwikkelde, christelijk-godsdienscontext plaatsen. Die context is te eng.
5. Wat opvalt is dat, anders dan Veldman schrijft, Plato de thymos in de thorax situeert. Hij wordt tussen middenrif en hals gedacht, dicht bij het leiderschap van de rede, om de begeerten die door Plato's goden onder het middenrif worden geplaatst 'met geweld' in bedwang te kunnen houden. Wel zien we dat de adem een belangrijke rol vervult, zoals Veldman ook schrijft.

Met name omdat het risico op de verwarring bij 2. en 3. genoemd er minder is, prefereer ik de terminologie van Plato's leerling Aristoteles.

Aristoteles

Aristoteles zag om zich heen levenloze materie, de soma (dingen, mineralen, stenen), en levende organismen (planten, dieren, mensen). De levende organismen zag hij als materie waarin een levenverwekkende kracht, de pysche, vertaald als 'ziel, was gekomen. Vandaar dus: 'bezielde lichamen'. Het kan uitermate verhelderend werken om dit concept van 'bezielde lichaam' of 'psychosomatiek' met behulp van Aristoteles termen te begrijpen. Onder de levende wezens onderscheidt de mens zich dan van planten en dieren door zijn geestelijke vermogens, die met 'nous' (geest, verstand) en 'pneuma' (levensgeest, levensadem) worden aangeduid. 'Het Griekse psyche verwijst bij Aristoteles in eerste instantie naar een verschijnsel dat in het lichaam ervaren kan worden, en niet naar een vage metafysische entiteit. Psyche is de levensenergie die in een bepaald individu rondbeweegt, en waarvan met een mooie metafoor gezegd kan worden, dat ze het lichaam verlaat wanneer dat niet meer tot leven in staat is, of dat ze zich kortstondig terugtrekt zodat de knieën week worden en het lichaam even niet meer werkt' (Ben Schomakers 2000). Aristoteles definieerde psyche als de 'logos ofwel het beginsel van alle levende wezens'. In plaats van een geïsoleerd principe vond Aristoteles zes functies die met elkaar in verband staan, die hij hiërarchisch ordende: voeding, waarneming, verlangen, beweging, voorstelling en gedachte.

"Planten bezitten alleen voedingsaanleg, andere daarnaast ook waarnemingsvermogen. De aanwezigheid van waarnemingsvermogen impliceert die van het vermogen te streven, want

streving is begeerte, drift of wil, en alle dieren bezitten in ieder geval één waarneming, de tastzin, en wanneer iets kan waarnemen, ervaart het ook genot en pijn en wordt het geconfronteerd met dingen die aangenaam zijn en met dingen die pijnlijk zijn, en de voorwaarde daarvoor is de aanwezigheid van begeerte, omdat dat de vorm van streving is die op het aangename gericht is.” (414b 5)

“Het feit dat er waarneming is, impliceert ook dat er voorstelling en streving zijn, want waar waarneming is wordt ook pijn en genot ervaren, en waar die voorkomen, moet ook begeerte zijn.” (413b 24)

Het is een empirische observatie dat waarneming reacties uitlokt die een dier laten terugdeinzen of het prikkelen ergens achter aan te gaan, bewegend op geleide van ‘pijn’ en ‘genot’, of ‘lust’ en ‘onlust’.

Aristoteles stelt vast dat

“alle dieren die in het bezit van de tastzin zijn, ook streving of verlangen kennen. (...) De ziel van sommige dieren bezit ook het vermogen beweging van plaats te veroorzaken, terwijl andere dieren, mensen bijvoorbeeld en misschien ook andere dieren voor wie hetzelfde geldt, of wie weet zelfs hogere wezens, ook het vermogen van het verstand en zelfs denkvermogen hebben.” (414b 19)

Aristoteles gaat vervolgens voor alles apart na wat voor ziel het heeft, dus wat voor ziel een plant heeft, of een mens of een dier, en wat hun onderlinge rangorde bepaalt.

“Waarnemingsvermogen komt niet onafhankelijk van voedingsaanleg voor, maar die bestaat omgekeerd in planten wel degelijk afzonderlijk van het waarnemingsvermogen. Verder kan iets geen andere waarneming hebben, wanneer het niet eerst de tastzin heeft, terwijl de tastzin weer wel voorkomt bij dieren die de andere waarnemingen niet bezitten. Er zijn veel dieren die niet zien, horen of ruiken. Van de dingen die waarnemen bezitten sommige het vermogen om wat plaats betreft te bewegen en andere niet. Tenslotte zijn er dieren die redeneren en verstand hebben, en dat is de kleinste en meest bijzondere groep. Een dier dat redelijk denkt, en vergankelijk is, moet namelijk ook alle andere vermogens van de ziel bezitten, maar omgekeerd is het niet zo dat alle dieren die al deze zielsvermogens hebben, daardoor ook redelijk zijn. Er zijn zelfs dieren die geen voorstellingsvermogen hebben, terwijl bij andere dieren het leven van het bezit daarvan afhankelijk is. Het beschouwelijk denkvermogen verdient een aparte bespreking. Hieruit wordt duidelijk dat het meest adequate begrip van de ziel het begrip van elk van deze vermogens van de ziel is.” (415a 1-14)

We zien dat een belangrijk onderdeel van de ziel de streving ofwel het verlangen is.

Het Griekse woord voor streving, orexis, betekent letterlijk ‘reiken naar, de hand uitstrekken naar’ en vandaar een poging iets te pakken. Ook kan het, als de psychische component daarvan, opgevat worden als de ‘streving’ of het verlangen. Zoals Plato het verlangen dat hij ‘eros’ noemde tot het

principe van alle beweging van het levende maakte, deed Aristoteles dat met streving; streving is de psychische impuls die een lichamelijke beweging veroorzaakt. Ze is 'onredelijk' of 'irrationeel' wanneer ze de vorm van begeerte of drift aanneemt, maar als wil is ze in overeenstemming met het denkvermogen. (Schomakers p.494) Vergelijk 'anorexia': geen trek hebben.

Bij 'drift' (thymos) licht Schomakers toe: dat is niet per se 'woede', maar in het algemeen een intense vorm van streving, die zonder reflectie en niet op een bepaald object gericht is; een onweerstaanbare 'opwelling', die aanspoort tot een duidelijk en gepassioneerd gedrag.

De streving als verschijnsel vindt haar voorwaarde in het zintuiglijk betrokken zijn op de omgeving. Van de zintuigen, waarmee een levend (bezield) wezen dus zijn omgeving waarneemt, is voor Aristoteles de tast de belangrijkste. Het verlangen staat direct in relatie tot beweging: de bron van ervaren lust tegemoet strekken of 'in je achteruit gaan', terugdeinzen van de bron van ervaren onlust.

Aristoteles schrijft "Streving is begeerte, drift of wil", respectievelijk epithymia, thymos, boulesis. Hij klasserde begeerte en drift (woede, passie, hartstocht) als gevoelens die dieren hebben en de wil als een uitkomst van rationeel denken. Rationeel denken vormt de beweging veroorzakende krachten van begeerte en drift om tot wil. De wil geeft richting, leidt de beweging (het stromen) in banen, stuurt bij en remt af waar nodig.

Weer zien we dat thymos kan worden opgevat als hartstocht, drift, in de zin van het voelen en uitdrukken in jezelf van het stromen, de beweging, de groei, het steeds van vorm veranderen van de voor ons verstand onbegrijpelijke natuur. Het belang van dit kunnen voelen is dat in dit voelen de orde, de maat, de verhoudingen die in de natuur, in het leven zelf gelden, zich meedelen. De rede, het verstand mengt zich hierin, voedt zich hiermee, en toont zich in de handelingen van de persoon. Wanneer de thymos ontwikkeld is, zijn plaats duidelijk inneemt in het geheel, kan de rede dit contact met de natuur als 'informatiemateriaal' gebruiken om 'goede' bevelen te geven, goede sturing, remming, voortgang. Zo bezien is thymos, in samenhang met de ermee verbonden begrippen, een manier om te beschrijven hoe een mens zijn vrijheid en verantwoordelijkheid kan realiseren in concrete, steeds andere, nieuwe situaties; een manier om te beschrijven hoe 'mens worden' gaat. Hetgeen dan weer kan helpen om 'mens worden' in haar geslaagde of gefrustreerde vorm terug te zien in concrete situaties van het echte leven., door (hapto)therapeuten.

Thymos in het dagelijks leven

Het bij haptotherapeuten bekende begrip basispresentie kan een verbinding zijn met het werken met 'thymos' in de praktijk.

Basispresentie is een kenmerkende attitude waarbij gevoelsmidden en lichaamszwaartepunt een eenheid vormen; de bekkenschaal staat stabiel horizontaal en vertoont een grote flexibele beweeglijkheid; er is een uitgebalanceerde etonus van het diafragma thoracis, het middenrif, tezamen met de buikwand en het diafragma pelvis, de bekkenbodem.

Etonus noemt men in de haptonomie: een harmonische, elastische tonusregulatie als zijnsvorm, die zich openbaart door het ontbreken van alertheidsresponsen, een grote veerkrachtige weerstand

voor belastingen, een gratievolle elasticiteit, etc. (uit: F. Veldman, Haptonomie, Bijleveld, Utrecht 1988)

Zelf in je basis present zijn in de omgang met anderen, voelbaar, ook voor die anderen, kan werken als een duidelijke uitnodiging voor anderen tot het onderzoeken van die attitude, die zijnsvorm, of tot onderzoek van hetgeen hen daarvan weerhoudt. Vanuit dit zelf in zijn of haar basis present zijn heeft de haptotherapeut nog andere manieren om zo'n onderzoek aan te gaan.

Hetgeen met 'thymos' bedoeld wordt, is behalve in de literatuur ook –liever gezegd: juist - in de wereld om ons heen en in onszelf aan te treffen. Hetgeen ik om mij heen zie (zag) en in kort bestek neerschrijf kan door de lezer ongetwijfeld door voor hem of haar veel sprekender voorbeelden worden vervangen; laat het daartoe vooral stimuleren.

Wat een voelbare rust komt er in een oefengroepje wanneer de deelnemers hun dagelijks analytisch bewustzijn door een paar eenvoudige (ademhalings)oefeningen laten inbedden in hun 'basis', wanneer ze hun buik 'erbij laten horen.'

In de gezondheidszorg kennen we het begrip alexithymia. Letterlijk vertaald: geen woorden voor gevoelens. Alexithymia is het relatieve onvermogen gevoelens te identificeren en te beschrijven, en een onderscheid te maken tussen lichaamssensaties en gevoelens. Het kan worden gemeten met: Toronto Alexithymia Scale (TAS).

Alexithymia wordt omschreven als: A disturbance in affective and cognitive function that overlaps diagnostic entities but is common in psychosomatic disorders, addictive disorders, and post traumatic stress disorder. The chief manifestations are difficulty in describing or recognizing one's own emotions, a limited fantasy life, and general constriction in the affective life.

Voorafgaand aan onderstaande drie korte opmerkingen:

1. Het wil mij nog wel eens helpen om iets te begrijpen wanneer een verschijnsel in andere woorden, vanuit een andere invalshoek bezegd, beschouwd wordt.
2. Hetgeen met thymos wordt aangeduid, het stromende leven in de natuur, dat een mens in zichzelf kan voelen en uitdrukken, is zo fundamenteel dat het ook in andere culturen onder woorden is gebracht.
3. Die andere cultuur kan inspireren, daarvoor noem ik haar ook. Ze kan ook te ver van de eigen identiteit afstaan; men kan rijk genoeg zijn met de eigen tradities. In dat geval kan ieder die andere cultuur, zonder er op neer te zien, laten voor wat zij is.

In andere culturen kent men ook het verschijnsel dat de Grieken met thymos hebben aangeduid; een treffende omschrijving vind ik in von Durckheims's boek over Hara

Hara. In oosterse meditatievormen noemt met het in contact zijn met dit centrum van je 'zijn': hara. Het woord betekent in de eerste plaats 'buik', maar voorts ook elke houding waarbij het zwaartepunt van de mens in zijn buik ligt, en tenslotte - en vooral - een psychische gesteldheid, een houding opgevat als attitude. Hara is ook de verbinding tussen het zijn boven tijd en ruimte uit

en het zijn in tijd en ruimte. De mens leeft uit hara en beleeft in hara zijn stilte, zijn kracht, zijn vervulling.

Onder hara verstaat de Japanner het zich verworven hebben van een totale houding die de mens in staat stelt om open te staan voor de krachten en de eenheid van het oorspronkelijke leven, en om dat tevens te tonen in de beheersing, de zingeving en de ontplooiing van zijn leven. Rechtop, standvastig en geconcentreerd zijn de kenmerken van hara. (uit: K. von Dürckheim, Hara, het dragende midden van de mens).

In mijn jonge jaren deed ik aan judo. Daar maakte ik kennis met 'hara'. De leraar trainde mij mijn zwaartepunt laag te houden om zo de door mijn partner ingezette worp te blokkeren. Hij noemde dat 'hara'. Dat werkte geweldig: een probate verdediging tegen heup- en schouderworpen. En meer: ik leerde dat, wanneer ik 'in mijn hara was' (ontspannen, zwaartepunt laag, meebewegend met mijn partner) ik goed kon aanvoelen hoe mijn partner ging bewegen, wat hij ging doen, dat zijn aanval een goede was en dat ik een goede val moest gaan maken of waar openingen zaten voor een aanval van mijn kant. Het tegendeel kende ik ook goed: angstig mij verzetten tegen wát mijn partner het volgende moment ook maar zou doen, door hem met mijn armen stijf vooruit, zo ver mogelijk bij mij vandaan te houden. De goede judoka's zaten in hun hara, of ze dat nu wisten of niet.

In de Boeddhistische zitmeditatie (zazen) die ik heb leren kennen, is hara ook een direct experienceerbaar begrip: 'Kortgezegd: bij het opnieuw op elkaar afstemmen van fysieke, mentale en emotionele energieën door juiste ademhaling, concentratie en zithouding, bewerkstelligt de zitmeditatie een nieuw lichaam-geest evenwicht met zijn zwaartepunt in het vitale hara.' (Ph. Kapleau 1967, p.14)

Thymos en haptonomie

'Thymos' wordt letterlijk vertaald met: driftvermogen. Voor mij betekent thymos het voelende en voelbare contact van een mens met het stromende leven in zichzelf en om zich heen: vurig, hartstochtelijk, woedend, onstuimig, 'Drift-ig', in de zin van 'met driftvermogen'. Veldman stelt het woord 'thymesthésie' samen, dat ik moeilijk met één woord te vertalen vind. 'Levensgevoel' vind ik te plat; 'levensdrang' te nerveus. Als 'thymos' vitaliteit is, kan thymesthésie 'gevoel voor vitaliteit' worden. Ik omschrijf 'thymesthésie' maar als in de eerste zin van deze paragraaf: gevoel voor en uitdrukking van de onmiddellijke stroom die het leven is. Deze omschrijving convergeert bijvoorbeeld ook met de omschrijving van het levende Zijn als: *the immediate flux of life which furnishes us the material to our later reflection with its conceptual categories*, zoals de Amerikaanse pragmatische filosoof William James schrijft (1995).

In de oude Griekse filosofie, met name in het werk van Aristoteles, is voor haptonomie een prachtige wijze van zien te vinden. Het begrip thymos wordt op een fundamentele manier beschreven. In die beschrijving wordt een belangrijk fenomeen: het tegemoet strekken van een levend wezen naar een lustbron in de omgeving en er een verbinding mee aangaan, of terug deinzen van een bron van onlust in de omgeving, in een menselijke context geplaatst. Anders

gezegd: het inzicht dat mensen veel dierlijks en plantachtigs in zich hebben, wordt door Aristoteles in een heldere beschrijving in verband gebracht met het geestelijk vermogen (nous en pneuma), waardoor mensen zich van dieren en planten onderscheiden. Deze wijze van zien maakt het onder meer mogelijk om duidelijk te verstaan waarom F. Veldman fel en afwijzend reageert wanneer men de haptonomie een lichaamsgerichte, of lichaamsgeoriënteerde benadering noemt. Waar het volgens Veldman in de haptonomie om gaat is 'een persoongerichte benadering, waarbij de zelfbeleving als bezielde lichamelijke centraal staat. In de haptonomische benadering is er sprake van het depasseren van het substantiële (=materiële) lichaam.' Zo kan het contact maken met de tussen begeerte en rede bemiddelende instantie die thymos genoemd wordt, gezien worden als een koninklijke weg tot mens worden.

Voor een helder zicht hier is goed begrip van thymos niet voldoende. Thymos moet geplaatst kunnen worden in de samenhang van de andere functies die Aristoteles toedacht aan de ziel. Zeker is het nodig om een goed begrip te hebben van hetgeen mensen specifiek en typisch onderscheidt van dieren en planten, door Aristoteles nous en pneuma genoemd. Ik denk dat Veldman in zijn artikel met 'moi-conscient' of 'ik-bewustzijn' en 'ipséité' of 'zelfheid' de persoon aanduidt, waar de haptonomie op gericht is, en dat deze begrippen in hun strekking raakvlakken en overlap vertonen met Aristoteles' beschrijving van de begrippen nous en pneuma.

In dit artikel beperk ik mij tot 'thymos'. Over de zojuist genoemde begrippen, en over Veldmans enthousiaste vermelding van nieuwe wetenschappelijke inzichten, zal ik graag in een volgende bijdrage schrijven.

Veldman, F.: 'Thymesthésie, moi-conscient, ipséité' in Présence Haptonomique no. 6, maart 2001.
Plato: 'Timaeus' in Plato, Verzameld Werk. Nieuwe, geheel herziene uitgave van de vertaling van Xaveer de Win, Agora, Baarn 1999

Aristoteles: De Ziel. Vertaling, inleiding, aantekeningen Ben Schomakers. Damon, Leende 2000
Kapleau, Ph.: The three pillars of Zen, Beacon Press Books, Toronto 1967

Dürckheim, K. von: Hara, het dragende midden van de mens, N.Kluwer, Deventer

James, W.: De varianten van religieuze ervaring; een onderzoek naar de menselijke aard (1902), Servire, Utrecht 1995.

Noten:

1. Dr PJM Verduin, fysiotherapeut, filosoof, is docent en onderzoeker aan de Hogeschool Leiden; deskundigheidsgebied is filosofie van menselijke gezondheid.
2. We vinden een dergelijke ervaring beschreven door Veldman in de woorden van Laurens van der Post (zie Veldman in Haptonomie, 1988, p. 287 en nogmaals in Bewegen en hulpverlening 1996, 13, 114-131). Veldman noemt de eenheidservaring die hem overkwam de kiem, de geboorte van de haptonomie.
3. Bijvoorbeeld sponzen en schaaldieren
4. Bijvoorbeeld kwallen en schaaldieren

ROËL uw partner in verzekeringen

Haptotherapeuten Verzekeringspakket

Financieel Adviesbureau ROËL biedt voor haptotherapeuten de mogelijkheid verzekeringen te treffen met aantrekkelijke voordelen in de vorm van:

- collectiviteitskorting -
- uitgebreide specifiek op beroep afgestemde dekking -
- persoonlijke advisering -

PRAKTIJKPAKKET

- Aansprakelijkheid beroep
- Rechtsbijstand beroep
- Extra kosten / bedrijfsschade
- Inventaris

PRIVÉ-PAKKET

- Woonhuis
- Inboedel
- Auto
- Aansprakelijkheid privé
- Rechtsbijstand privé
- Doorlopende reis

INKOMEN EN ZORGPAKKET

- Pensioen
- Arbeidsongeschiktheid
- Ziektekosten
- Ongevallen

Financieel Adviesbureau ROËL

Antwoordnummer 358
3740 VB BAARN
telefoon 035 54 890 90
Fax 035 54 890 91

Happerceptief gewaarzijn

Frans Veldman

'HAPTONOMIE, AMOUR ET RAISON' (Presses Universitaires de France, 2004) –
het nieuwe boek van de grondlegger van de haptonomie, toegelicht door hemzelf.

Binnen de context van het zogeheten « ken- en strevingsleven » geldt de *cognitie* – het kenvermogen met de daaraan inherente sensorische perceptie, in haar betekenis van actuele waarneming, gewaarwording en kennisakte – als de bepalende factor voor elke vorm van kennisverwerving en begripsvorming welke tot de activering van de existentiële *conatie*: het streven naar bestaanszekerheid, via de ondernemings-lust, en -moed, leidt.

De bewuste waarneming – *apperceptie* – als gerichte en geconcentreerde aandachtsvolle gewaarwording, vertegenwoordigt vanuit haptonomisch gezichtspunt in dat verband een fenomenologisch-empirische¹ kennisverwervings- en verwerkingsact, die streeft naar inzicht- en betekenisverlening langs de weg van inhoud- en zingeving aan het belevende existentiële in de wereld staan en verblijven.

Sinds het tijdperk der “Verlichting”, met het daaruit uiteindelijk voortvloeiende rationalisme, heeft de “*ratio*” in haar hoedanigheid van berekenende denkfactor (maar al te vaak als onedele overweging), gekenmerkt als “gezond verstand”, de overhand genomen Een denkrichting, die het subject uitsluitend vanuit een kentheoretisch oogpunt gericht op berekening, nut, baat en profijt (= voordeel) beschouwt. *Profectus* (lat.) – profijt – betekent in feite *voortuitgang*, en als zodanig binnen het verlichtingsdenken een *ontwikkelingsgang* met betrekking tot een verbetering en bevordering van de maatschappelijke verhoudingen, de beschaving, de wetenschappen, etc. welke door de rationalistische op nut beluste strevingen uiteindelijk vervielen tot puur berekenend voordeel trekken uit (be-)denk- en handelwijzen.

Successievelijk ontstonden aldus primordiaal het *rationalisme* dat de *ratio* (niet te verwarren met de rede) opvat als verworven kennis, en secundair, binnen het meer hedendaagse rationalisme, als de kennisverwerving in de zin van baatgerichte strevende activiteit.

Een beschouwingswijze en denkrichting die zich hoofdzakelijk beperkt tot de aanvaarding van hetgeen met en door het verstand – *intellect* – kan worden bedacht, beredeneerd, berekend, begrepen en nut afwerpend, voordeel-, baat- en profijt-effect kan bewerkstelligen: het *effectiviteits*-beginsel.

Daaruit ontstond, onder meer, de rationalistische cognitieve psychologie, die haar bestaans-voorwaarde, haar functionele kracht, uitsluitend zoekt in de intellectueel-berekende beredenering en het gevoel veronachtzaamt, zo niet verwaarloost.

Deze rationalistische levens- en maatschappij-beschouwing heeft gaandeweg dusdanig de overhand genomen, dat zij resulteerde in het leggen van het accent op de *effectiviteit* ten detrimente van de *affectiviteit*.

Het rationeel nagestreefde *effect* van gedrags- en handelwijzen wordt aldus belangrijker

geacht dan de impact daarvan op de *affectieve* verhoudingen, relaties en sociale omgangsvormen.

Meetbare, manipuleerbare, commerciële en politieke rendements-effecten en daarop bewust gerichte gedrags- en handelwijzen, veelal gespeend van alle ethiek en sociaal-existentieel normbesef, kenmerken meer en meer de huidige existentiële leefwereld, zelfs binnen de kaders van hulpverlening en medische zorg.

In feite wordt, door het meer specifiek leggen van het accent op de *cognitieve* ken- en streefvermogens het *estimerende*, waarde- en betekenisverlenende – door de gevoelsdoorstraalde *rede* geleide – *cogitatieve* weten, als gids van de *persoonlijke* zelfbewuste en zelfverantwoordelijke *zijnswijze* veronachtzaamd.

Waarnemen en gewaarworden worden als regel onderscheiden en geacht de fundamentele vermogens te representeren van zowel de bewuste als de onbewuste perceptie, waarbij het objectieve rationele waarnemen het meest van belang wordt geacht en het subjectief beleefde, daaraan inherente *gewaarworden* meestal wordt veronachtzaamd. Maar al te vaak valt te constateren hoe *waarnemingen* gepaard gaan met een onderdrukking of verdringing van de daaraan verbonden gevoels*gewaarwordingen*.

De haptonomie – als wetenschap van het gevoelsleven en de daaraan verbonden *zijns*hoedanigheden – hecht in beginsel een meer specifieke waarde aan een expliciet, door gevoel en rede gestuurd, *gewaarzijn* waarbinnen de ontische (zijns-) belevingskwaliteiten een meer determine-rende rol spelen.

Opmerkelijk is dat het begrip *gewaarzijn* nauwelijks is gekend en wordt verstaan en zelfs niet in het “Grote Van Dale”-woordenboek der Nederlandse taal voorkomt. Alhoewel binnen de haptonomie ruim 60 jaar betekenis- en zinvol in gebruik, wordt in Nederland zijn betekenisverlenende en zingevende waarde voor de ontplooiing van het gevoelsleven nagenoeg niet onderkend, noch op haar betekenis voor het bewuste zelfzijn *gewaardeerd*.

De *facto* betekent dit dat aldaar het begrip *happerceptief* waarnemen, gewaarworden en *gewaarzijn* ondanks het gebruik (misbruik?) van het begrip haptonomie, in *practicis* niet leeft.

De haptonomie maakt een principieel onderscheid tussen *bestaan* en *zijn*.

Bestaan betekent: in leven zijn en trachten in leven te blijven: in staat zijn tot overleven, tot *existeren*. *Ex sistere* (lat.) betekent : zich verlossen (uit de moederschoot); verschijnen ; zich manifesteren, zich vertonen. *Ex sisto* = ik verschijn: ik besta; ik leef; ik streef naar zelfbehoud, naar erkenning en status: “zie mij, help mij, bemin mij!”

Zijn daarentegen is: betekenis, zin en inhoud geven aan het eigen *persoonlijke* leven, na de existentiële angsten te hebben overwonnen en het “naakte bestaan” te hebben weten te overstijgen. De haptonomie onderscheidt daarbij een zeer specifieke zijnsvorm, te weten het haptonomische AANZIJN.

Het klassieke Latijnse werkwoord *sum*, betekent *zijn: ik ben bewust present*. *Esse* is hiervan de onvoltooid tegenwoordige tijd en drukt, zowel als beeldt, een directe zijnsactiviteit uit.

Binnen die context betekent *adesse*: *Aanzijn* in de zin van bewust participierend sociaal tegenwoordig zijn.

De haptonomie hanteert het begrip Aanzijn in de betekenis van *Adesse Animo*²: het bewust *happerceptief* gevoelvol – actief deelnemend, deelgevend en deelhebbend – zichzelf affectief bevestigend tegenwoordig stellen – openbaren – binnen de pedagogische, therapeutische, zorgende of begeleidende ontmoeting.

Het begrip Aanzijn, vooral in de betekenis van *Adesse Animo* dient niet te worden verward met het Duitse fenomenologische “Dasein” dat in feite niet meer inhoudt dan *ex sistere*: bestaan, aanwezig zijn zonder affectieve participatie.

Zingevend (zinnvol en inhoudsvol) leven betekent: op een transparante wijze *communiceren, anticeren en participeren*, hetgeen behelst een cogitatief-estimerend en waarderend (de ander in zijn of haar waarde bevestigend) betekenisvol, zelfbewust en zelfverantwoordelijk, present-zijn, in overeenstemming met het haptonomische P.T.P.-principe: *Presentie, Transparantie en Prudentie*, gekenmerkt door *Respect* binnen de haar inherente mensbenadering.

Het haptonomische *Adesse Animo* geeft derhalve blijk van een *happerceptief gewaarzijn*: een buiten zichzelf tenderend, transcendent – in de betekenis van uitstijgend boven de zelfgerichte grenzen – persoonlijk via een bezielend en bezielend, affectief bevestigend aanwezig zijn, uitdrukking geven aan een *vitale intentionaliteit* gericht op een affectief-ontmoetend contact: een doelgericht *samen-zijn*, met een appel op *reciprociteit*.

Binnen die context geldt de haptonomische definitie van het persoon-zijn: De *persoon* is de met rede begaafde mens, die waardig en autonoom, zelfbewust en zelfverantwoordelijk – gewetensvol – zich gedraagt, i.e.: die zich bewust is van zijn gedrags- en handelwijzen, in woord, gebaar en uitdrukking en daarvoor de volle verantwoording op zich neemt.

Deze, relatief beknopte inleiding, dient om de lezer(es) van het Haptonomisch Contact op de hoogte te stellen van het verschijnen vanaf 1 Januari 2004 van mijn nieuwe boek:

***“Haptonomie
Amour et Raison”***

dat een aanvulling is op mijn *Opus Princeps*:

***“Haptonomie, Science de l’Affectivité:
Redécouvrir l’Humain”***

hetwelk in relatief korte tijd zijn 8e editie beleefde.

Beide boeken zijn uitgegeven bij de Presses Universitaires de France en verkrijgbaar via de boekhandel of rechtstreeks bij de uitgever: P.U.F. – 6 Avenue Reille – 75014 PARIS – France

Ik acht het van groot belang dit te vermelden, omdat er de laatste tijd pogingen worden ondernomen de kennis- ervarings- en inzihts-achterstand van ruim 25 jaar, welke zich sinds mijn vertrek naar Frankrijk heeft voltrokken en onmiskenbaar duidelijk heeft geleid tot een volstrekt

onjuiste beeldvorming omtrent de haptonomie in Nederland, en een, in strijd met haar grondbeginselen zich ontwikkeld hebbende toepassingspraktijk, gepaard aan misbruik.

Wat moet ik bijvoorbeeld denken van een reclame op internet: "*Aandacht*" *Praktijk voor haptonomische Psychomotorische en Spirituele begeleiding*", in een rubriek betreffende alternatieve en esoterische behandel- en geneeswijzen die in haar presentatie volledig indruist tegen de haptonomische fenomenaliteit en grondbeginselen? Waar is men dan mee bezig?

Ik respecteer volledig de vrijheid van iedere mens zijn innerlijke zekerheid te zoeken in religieus-spiritualistisch wijsgerige opvattingen, cultes, sektes of geloofsuitingen. De haptonomie is een fenomenologisch-empirische axiologische wetenschap, die berust op duidelijk aantoonbare, herhaalbare (reproduceerbare) wetenschappelijk verifieerbare, onbetwistbare feiten en evidenties, en dient als zodanig *ge vrijwaard* te blijven van elke vorm van spirituele, esoterische, metafysische, religieuze of sektaristische denk- en zienswijze, daar zij daarmee naar haar aard en wezen in geen enkel opzicht ook maar de minste overeenkomst heeft en evenmin is te verenigen.

Het heeft mij zeer bevreemd en geschokt te moeten constateren – aan de hand van diverse publicaties door "haptonomen"³³ – dat in Nederland de haptonomie wordt beschouwd te behoren tot de "*alternatieve*" therapievormen en aldaar is gedegradeerd tot de *lichaamsgerichte*, "psychodynamische"-lichaamstechnieken en -methoden waar zij te enen male niet mee verenigbaar en vergelijkbaar is, en zeker niet mag worden verward!

De haptonomie is een *tijdeigen* medisch-fenomenologische, -psychologische en -pedagogische menswetenschappelijke innovatie en wordt als zodanig internationaal erkend en gewaardeerd, daarvan getuigen een groot aantal internationale congressen, publicaties e.d. Zij is, als zodanig, erkend en opgenomen binnen een internationaal transdisciplinair verband. (CIRET)

Wat, binnen die context, te denken van een wervingsadvertentie van de "Academie voor Haptonomie" – binnen een advertentierubriek (NRC) omvattende een totale pagina esoterische, alternatieve, spirituele en erotische, seksuele en naar kwakzalverij riekende benaderingswijzen, technieken en methoden – met de aankondiging van "*Wat is Haptonomie? Haptonomie voor masseurs*"!

Eens te meer een bewijs van het feit dat die Academie kennelijk niet de authentieke haptonomie representeert en onderwijst! Maar wat dan wel onder de noemer "haptonomie"?

Ik zal mij onthouden van meerdere voorbeelden van gelijk niveau.

Voor mijn vertrek naar Frankrijk mocht de haptonomie zich verheugen in een grote medische belangstelling. Daarvan getuigen, onder meer, de Boerhaave-cursus voor voortgezet onderwijs, Faculteit der Geneeskunde der Leidse Universiteit "*Ontwikkelingen in de huisartsgeneeskunde*" waarin de haptonomie door mij werd geïntroduceerd, alsmede de gelijknamige Hoytema-cursus te Enschede (beide in 1971) en de daaruit voortvloeiende lezingen voor afdelingen der K.N.M.G. en gastcolleges: een belangstelling die culmineerde in het eerste Haptonomie-Congres: "*Raakvlak heel de Mens*" te Nijmegen (1975) waaraan 800 mensen

deelnamen, en circa een 200 tal geïnteresseerden moesten worden teleurgesteld wegens plaatsgebrek.

Korte tijd daarna (1978) vond mijn verhuizing naar Frankrijk plaats. Alhoewel er een behoorlijk gentleman agreement was voor de voortzetting der Academie voor Haptonomie die ik in 1963 gegrondvest had (en die niets meer van doen heeft met de huidige!), een agreement waaraan ik me voor de volle 100% heb gehouden, maar waarbij al zeer spoedig na de overdracht bleek dat van enige gecoördineerde en gerichte samenwerking geen sprake meer kon zijn. Mede door de daaraan inherente – vereiste – contractuele overeenkomst, waardoor ik me diende *te onthouden van elke activiteit in Nederland*, kwam men in Nederland volledig buiten de sindsdien zeer uitgebreide en verstrekkende internationale ontwikkelingen van de haptonomie te staan, met als gevolg een thans nauwelijks nog in te halen achterstand in kennis en begrip van de authentieke haptonomie.

Daartoe benaderd door Wim Laumans heb ik me thans bereid verklaard om *in eerste instantie* op ons onderzoeks- en opleidingscentrum via een informatief colloquium voor “haptonomisch” geschoolde, oprecht geïnteresseerde, *vertrouwenswaardige*, gegadigden een colloquium te organiseren. Ik ben me ervan bewust dat het geen eenvoudige opgave zal zijn de extreme achterstand ook in practicis in te halen.

Daarom acht ik het van groot en determinant belang dat men de genoemde boeken van mijn hand *grondig* bestudeert, eventueel in kleine studiegroepen onder leiding van iemand die de franse taal beheerst en goed op de hoogte is van de grondbeginselen der haptonomie. Dat zal een eventuele bewustwording van het huidige niveau der haptonomische ontwikkelingen op een beslissende wijze kunnen vereenvoudigen.

Mijn nieuwe boek bevat de meest recente onderzoeksbevindingen en -ontwikkelingen alsmede in relatie daarmee, enkele autobiografische gegevens.

Beide boeken: l’Opus princeps en mijn nieuwe boek, als op zichzelf staande aanvulling, *bie-den* gezamenlijk in extenso de fundamentele grondbeginselen van de haptonomie.

De haptonomie is een wetenschap waarbinnen de *ethiek* en het sociale *normbesef* een alleszins bepalende rol spelen. Haar toepassingsmogelijkheden – haar mensbenadering – ordenen zich tot een zeer strikte ethisch-deontologische normering welke – zoals ik heb kunnen constateren – in Nederland vrijwel volledig ontbreekt.

Wat beduidt het dat – in Nederland – men in verband met de haptonomie voortdurend spreekt van “aanraking” terwijl er in de haptonomische mensbenadering in geen enkel opzicht sprake is van aanraking? Het haptonomische bevestigende *thymotactiele*, *persoongerichte*, contact, dat zich karakteriseert door de *thymesthesie*, heeft *niets* met aanraking van doen en depasseert het substantiële lichaam!

Wat mij het meest bevreemdt en verwondert is dat men zich aanmatigt over de haptonomie te schrijven zonder zich met de nog levende grondlegger – wiens geregistreerd intellectueel eigendom het betreft – te verstaan en zelfs zonder grondige opleiding en kennis van het wezen der haptonomie, volledig in strijd met de terzake internationaal van kracht zijnde

ethische -deontologische normering.

Wat bijvoorbeeld te denken van een auteur, die, als “Opus magnum”, een “Inleiding in de haptonomie” schrijft en daarbij – nota bene! – stelt dat aan de uitgave uiterste zorg is besteed maar dat voor informatie die nochtans *onvolledig of onjuist* is opgenomen, de auteur(s), redactie en uitgever *geen aansprakelijkheid* aanvaarden? Hoe valt dit, met betrekking tot de *auteur*, te rijmen met de haptonomische definitie van de persoon? Eens te meer, waar hij een aantal apert onjuiste voorstellingen van zaken biedt zonder daarvoor dus de aansprakelijkheid te aanvaarden.

Hij eindigt met de verzuchting: “Ik hoop dat mijn boek *niet te veel* schade aanricht” zich dus klaarblijkelijk bewust ervan zijnde *dat* hij schade berokkent!

Het moge duidelijk zijn dat van enig toekomstig overleg met een “persoon”, die zo expliciet blijk geeft van een gebrek aan ethisch normbesef, geen sprake kan zijn, waar hij onmiskenbaar zich

– alle aansprakelijkheid ontwijkend voor zijn daden – als ongeloofwaardig aandient. “Kleine dingen, hebben vaak grote gevolgen”.

Hoe dit alles ook zij: ik heb gemeend – binnen het kader van de uitnodiging om tot herstel van contact te komen en een goed gefundeerde en gedocumenteerde informatie via een colloquium te verstrekken, teneinde de haptonomie binnen Nederland weer op het goede spoor te brengen, zowel mijn boeken – en vooral het *nieuwe*, voorzien van de meest recente ontwikkelingen – te mogen (te moeten) aankondigen, waarbij ik schier onvermijdelijk het niet kon ontwijken mijn bezorgdheid over bepaalde ontwikkelingen te uiten.

Men betrekking tot publicaties in Nederland wil ik hierbij uitdrukking geven van mijn respectvolle en lovende waardering voor Mia van LUTTERVELT, die – als één der *enigen* in die 25 jaar – mij haar boek (doctoraalscriptie) toezond en daarmee blijk gaf van een welbewust ethisch normbesef, alsmede voor Diewke TALMA, die zo attent was mij haar bijzonder rijk van inhoud zijnde, zeer interessante boek “Vrouwenmantel!” te doen toekomen.

Ten slotte, naast mijn nieuwe boek, verscheen in November 2003, dus enkele maanden geleden, een evenzeer belangrijk boekwerk over de haptonomie van de hand van Dr. Jean-Louis RE-VARDEL getiteld “*L’Univers affectif*” – *Haptonomie et pensée moderne*. Dr. Jean-Louis REVARDEL is een zeer actief lid van ons wetenschappelijk college. Ook dit boek is uitgegeven door de Presses Universitaires de France (2003) en zeer aanbevelenswaardig voor een meer diepere kennis-verwerving omtrent de haptonomie.

Voorts is enkele jaren geleden bij deze uitgeverij, in de uit afzonderlijke documenten bestaande encyclopedische collectie: “*Que sais je?*”, een exemplaar gewijd aan de haptonomie verschenen van de hand van Dr. Dominique DÉCANT-PAOLI, (Pédo-)psychiater, eveneens een zeer actief lid van het wetenschappelijk college van ons onderzoeks- en opleidingscentrum.

Ik hoop en vertrouw met deze mededelingen mijnerzijds zinvol te hebben bijgedragen aan een eventuele mogelijkheid tot het doen ontstaan van een beter begrip en inzicht in Nederland met betrekking tot de haptonomie en groet U allen hartelijk.

Noten:

1. *Empirie uit het klassieke grieks : empeiria = ervaring in de betekenis van sensorieële waarneembare (gewaarsijnde) fenomenen (geenszins te vergelijken met experimenten !).*
2. *AnneMarie van POLEN: "Adesse, Aanzijn", Rester là présent, face au défis et troubles de la vie. Présence haptonomique N°3, Actes du 2ième Congrès d'Haptonomie 1995.*
3. *Het beroep « haptonoom » bestaat niet en hoort ook niet te bestaan.*

Naschrift redactie:

1. Axiologie = de wetenschap van de waarden.
2. In 'Haptonomie – wetenschap van de affectiviteit', Bijleveld – Utrecht 1988/89 (3e druk 2003), p.422, stelt Veldman dat de benaming 'haptonoom' behoort te worden voorbehouden aan degene die haptonomie als wetenschap beoefent in studie en onderzoek.

AANKONDIGING:

Colloquium bij Frans Veldman in september 2004.

- data: woensdag 1 en donderdag 2 september 2004.
- aantal deelnemers: minimaal 30, maximaal 40 personen.
- kosten: 300 euro per persoon, excl. reis- en verblijfkosten.
  - lesuren: 10h00- 12h30 en van 14h30- 17h00
  - inhoud: verzoeken kunnen ingediend worden.

**Er zijn nog enkele plaatsen beschikbaar.
In verband met de planning sluit de inschrijving op 1 mei.**

Bij opgave gaarne vermelden:

- naam en roepnaam
- adres, postcode, woonplaats, telefoon en e-mail adres
  - geboortedatum
  - vooropleiding
  - opleiding in de haptonomie
- werkervaring in de haptonomie

De eindselectie wordt door Frans Veldman zelf gemaakt.

Aanmelden bij:

Wim Laumans
Kortenhoefsedijk 197 d
1241 NB Kortenhoef
tel: 035-6561690
e-mail: w.p.claumans@freeler.nl

**Zodra de definitieve lijst bekend is, ontvangt
u verdere praktische informatie van mij.**

De man ontdekt Een terugblik op de "mannendag" in Doorn

Harry van Nie

Het is maandagochtend, de kantine van de Academie voor Haptonomie in Doorn stroomt langzaam vol met mannen. Nico wordt wat onrustig en grinnikt me toe: "ik zie toch liever ook vrouwen". Het is stil, ongekend stil. Met twintig zijn we compleet, dus wachten we nog even. De mannen die binnenkomen zeggen iets van "Hallo" of "Hoi" en gaan via Nico's koffiekraan aan een tafel zitten. Een enkel woord over de drukte op de weg, meer niet. Mannen hebben niet zo veel te zeggen. Ik herinner me het theater-programma van Peter Faber, "the Cave-man", waarin hij de tegenstellingen tussen mannen en vrouwen persifleert. Mannen hebben per dag niet zo veel woorden nodig als vrouwen, 2000 ten opzichte van 5000, wetenschappelijk onderbouwd, zegt hij. Als mannen elkaar ontmoeten is een "Hé" of "Hoi" genoeg "alles ok?", "alles ok!"; vrouwen gaan meteen in gesprek over hoe het is, wat er speelt, hoe spannend het is, gaan vragen stellen waar je vandaan komt, en zo verder. Mannen zeggen niet veel, vragen niet veel.

Ik deed een poging vanaachter m'n kop koffie toen een van de laatste mannen de kantine binnenkwam: "hé, waar kom jij vandaan, wat een gaaf overhemd heb je aan.....". Geen reactie natuurlijk. Wat onhandig haalde hij koffie en ging zitten. Verbaasd keken de anderen van m'n tafel me aan en ik besloot in m'n mannenrol te blijven. "Hoi", mompelde ik.

Half tien, Cock van de Berg en Frans Kok nemen ons mee naar de zaal. Ook voor hen is het spannend. Het is de eerste keer dat er een mannengroep is op de Academie en dat is een groot contrast met alle blokken waar mannen altijd in de verre minderheid zijn. Waarom vond ik het spannend? Wellicht om het zelfde: met vrouwen in een groep is me bekend en veilig. Bij mannen bedenk ik strijd, presteren, competitie: wie is de sterkste, de grootste? Ik ben niet zo groot en ik ben niet zo sterk en vechten heb ik nooit geleerd. Angst voor de anderen, angst voor mannen. Na het altijd wat onhandige rondje van "hoe heet je en zeg iets over jezelf", ontstond een levendig gesprek over wat nou precies man-zijn betekent. Binnen enkele ogenblikken was er een levendige uitwisseling van ervaringen, gedachten, verwachtingen. Aan humor ontbrak het niet en er werd veel gelachen. Wie houdt er nou van winkelen, niemand toch, "maar ik wel", zei een grote Surinaamse man traag; "ik ga alle koopjes af, voor de uitverkoop, tijdens de uitverkoop, na de uitverkoop, altijd". O ja, zo kan het ook, terwijl iedereen de pest leek te hebben aan winkelen. Anders zijn dan vrouwen, wat is dat? Een jongen meldde dat hij zich als homo daar anders in voelde dan heteromannen. Hoe zit dat dan?

Ik realiseerde me dat er zo veel vriendschappelijkheid, zo veel kameraadschap was vanaf het allereerste begin. Dát is dus wat wij mannen kunnen hebben!

Er werd hard gewerkt bij het zoeken naar ons manzijn, eerst nog in gesprek, later ook in oefenvormen waarbij we met name de rol van onze vader en moeder onder de loep namen en welke betekenis ze voor ons hebben gehad en hebben. Maar ook: “hoe zijn wij als vader nu?”. In de rollenspelen werd menig “vader” door de zaal gesleurd en werden “moeders” van hun voetstuk getrokken. Ballonnen blijken een aardig doelwit te kunnen zijn voor opgeslagen agressie.

Wie gaat er een rituele dans doen, 's ochtends op dag twee? Wij wel, aangemoedigd door Frans werd de jacht voorbereid en maakten we ons klaar voor het grote gebeuren. Nou ja, het grote gebeuren hield op met het eind van de heftige Afrikaanse muziek, want we waren volkomen uitgeput. Tijd voor ontspanning, rust, zelfreflectie, meditatie-achtige oefening. Volgen wij de ruiter (ons hoofd) of het paard (ons gevoel), legde Cock ons voor. Wie laat je spreken? Tijd en bezinning. Er ontstaan rituele gevechten, houtblokken worden gekleefd, we raken elkaar aan, zorgen voor elkaar na alle inspanningen, na al het zweet en de tranen.

Het is aan het eind van dag twee. Er klinkt hele rustige muziek in de zaal. Er wordt gezeten, gelegen, gemasseerd, zachtjes gepraat.

Ik lig op de grond bij te komen en na te genieten van wat ik allemaal beleefd heb. Buiten hoor ik iemand hout hakken en bij iedere klap geeft hij een harde schreeuw. Na ieder klap hoor ik een aanmoediging. Het is de trage stem van de Surinaamse man; “goed zo, nog een keer, goed zo, ja zó!” Ik waan me in de slotscene van een film, net voordat de aftiteling begint. Dan komt hij binnen, groot, bezweet en met een knalrode kop. Hij leunt in de deuropening en hijgt. “Zo, die is dood”, zegt hij uitgeput, maar zichtbaar opgelucht.

“Het waren twee fantastische dagen” klonk het naar analogie van de televisiereclame, maar het was ook echt zo. Het waren twee heel bijzondere dagen. Er is heel veel te vertellen over hoe in twee dagen een groep zich vormde tot “compadres”, een eretitel die Frans ons gaf. We zijn met z'n allen en met z'n allen “padres” en verantwoordelijk voor elkaar en voor onze kinderen.

Nu nog kom ik af en toe op de academie een groepsgeenoot tegen van die twee dagen. Ik weet z'n naam niet, want ik ben slecht in namen, maar ik begroet hem met herkenning: “compadre!” “compadre!” klinkt het dan altijd terug.

Contact gegevens:

Harry van Nie, haptotherapeut

tel: 030 - 2512949

e-mail: harryvannie@planet.nl

Wie komt het bestuur van Haptonomisch Contact versterken?

Haptonomisch Contact is het kwartaal tijdschrift van de Stichting Haptonomisch Contact

De redactie stelt zich ten doel haar lezers te informeren over alles wat met haptonomie in brede zin te maken heeft en de communicatie daarover op gang te houden.

Na de opheffing van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie maakte het tijdschrift in 2002 een doorstart met de oprichting van de Stichting Haptonomisch Contact.

De overgang van een verenigingsblad naar een geprivatiseerde versie kent veel voetangels en klemmen. In een tijd van economische recessie is het van groot belang het aantal abonnees, begunstigers en adverteerders op peil te houden, zodat dit tijdschrift onafhankelijk kan (blijven) bestaan.

Het bestuur zoekt met spoed:

Bestuurslid WERVING (m/v)

Het tijdschrift wordt gedragen door betrokken vrijwilligers die hun tijd en persoonlijke kwaliteiten en contacten kunnen en willen inbrengen en willen leren van elkaar. Wij proberen samen te werken volgens de haptonomische principes verantwoordelijkheid en PTP (presentie, transparantie, prudentie). Wij hopen op deze wijze de haptonomie vorm te geven in een goed tijdschrift dat sinds de oprichting in 1989 al vele ups en downs heeft gekend.

De taak van het bestuurslid WERVING zal bestaan uit:

- 1.** het werven van abonnees, begunstigers, adverteerders en samenwerkingsprojecten, waaronder contacten met opleidingen, VVH en VHZB.
- 2.** projectbewaking door telefoon, e-mail, brieven en faxen
- 3.** overleg met bestuur, redactie, abonnementenadministratie, vormgever en drukker.

Er is een onkostenvergoeding voor vergaderingen, reizen en communicatiemedia.

Iedereen die zich door de voorgaande tekst voelt aangesproken en minimaal een basisopleiding haptonomie heeft gedaan, wordt verzocht te reageren. Alleen (financieel) ondersteunen door een abonnement, een advertentie, een gift of kopij mag natuurlijk ook.

Voor inlichtingen en informatie:

Paulien Pinksterboer: 06-53675676 (voorzitter)

Mia van Luttervelt: 070-3500019 (secretaris)

Uit de oude doos: De houding van de vrouw tijdens het baren van prehistorie tot heden

Prof. Dr. H. Kirchhoff, Göttingen

Het volgende artikel hebben wij met welwillende toestemming mogen overnemen uit: 'Het hormoon', vol. XLI, no. 1b, pp. 7-15 (1977)

Deel II

De in de middeleeuwen in Duitsland gebruikelijke stoelverlossing wordt door twee bijzonder treffende afbeeldingen verduidelijkt.

Afbeelding 11 is afkomstig uit het beroemde vroedvrouwenleerboek van Jacob Rueff uit Zürich, dat de ietwat omineuze titel draagt: "Schön lustig Trostbüchlein von den empfangknussen und Geburt des Menschen". Kaarsrecht zit de barende op een eenvoudige stoel en wordt van achteren vastgehouden terwijl de vroedvrouw, in de voor die tijd typische houding, ervoor zit en de bevalling 'blind', d.w.z. met de handen onder de rok van de patiënte, leidt. De fraaie

afbeelding 12 toont naast de baarstoel-bevalling het bestuderen van de stand van de sterren, om iets te weten te komen over het lot van de nieuwe wereldburger!

Van de rijkdom aan geboortetaferelen uit Afrika kunnen hier maar enkele worden afgebeeld. Het is beslist indrukwekkend met welk een goede opmerkingsgave en voor die tijd ongewoon diepgaand afwegen van voor- en nadelen van de verschillende houdingen tijdens de baring een jonge Engelsman, R.W. Feltn, die lid was van een groep ontdekkingsreizigers, zijn dissertatie in Marburg over dit thema schreef en dat reeds in het jaar 1885. Zeker hebben veel van de pijnlijke en haast gruwelijk aandoende geboorten die in dit proefschrift werden afgebeeld tot de uitzonderingen behoord. Maar de uitsluitend verticale lichaamshouding herhaalt zich telkens, of het nu zittend aan de rivier gebeurt onder muzikale begeleiding (**afbeelding 13**), of zittend waarbij grote druk op het lichaam wordt uitgeoefend door een helper die achter de vrouw staat (afbeelding 14), dan wel staande (**afbeeldingen 15 en 16**).

Dat ook tegenwoordig die houding bij de geboorte in bijna heel Afrika gebruikelijk is, bewijst een bijzonder fraai geslaagde houtplaatje voorstellende een baring in geknield houding

(**afbeelding 17**).

Deze plaatje is afkomstig uit Afrika, n.l. uit Tanzania en werd gemaakt door een kunstenaar uit de Makonde-stam; ze is in het bezit van prof. Uhlig, Kiel. Bij de

Afbeelding 11

Afbeelding 12

Afbeelding 13

Afbeelding 14

Afbeelding 15

Afbeelding 16

Afbeelding 17

Afbeelding 18

knielende vrouw, die een kind op de arm heeft en naast wie een 'vroedvrouw' hurkt, is net het hoofdje geboren. Let op de dorso-posteriore ligging: het gezichtje kijkt naar boven.

Twee jaar geleden kon voor het eerst d.m.v. een film de 'geboorte in knielende houding' bij Zoeloevrouwen in Zuid-Afrika vastgelegd worden (**afbeelding 18, 19**).

Deze film werd gemaakt met toestemming van de erin voorkomende personen onder verantwoording van het 'Institut für den wissenschaftlichen Film Göttingen' onder leiding van prof. Uhlig, Kiel (commentaar van Kirchhoff) en is een zeer belangrijke documentatie van het verloop van de baring bij verticale houding van de barende. De barende vrouw knielt in haar hut en trekt zich – vooral in de periode van de persweeën – aan een van het dak afhangende lus omhoog; in de weeën-pauzen, nog steeds in verticale houding blijvend, rust zij uit, steunend op de hielen.

Terwijl de Afrikaanse geboortetaferelen voornamelijk van jongere datum zijn, vinden wij in Amerika, vooral in Midden- en Zuid-Amerika, vele voorbeelden uit de precolumbiaanse tijd. Onafhankelijk van het land en het volk, of het nu gaat om Indianen uit Brazilië of uit Peru, Ecuador of Mexico, de geboorte vindt zonder uitzondering plaats in verticale houding. De volgende beelden spreken

Bob Boot Haptonomie

Een kwestie van gevoel

In *Haptonomie, een kwestie van gevoel*, legt haptotherapeut Bob Boot de betekenis en het belang uit van aanraken en voelen.

Het eerste toegankelijke handboek voor patiënt en therapeut.

293 pagina's
verschijnt 15 april 2004 | €17,95

WWW.ZELFHULPBOEKEN.NL

voor zichzelf. Het eerste beeld van deze serie (**afbeelding 20**) is afkomstig uit de z.g. Bahia-cultuur (Manta, Ecuador) van ca. 500 voor tot 500 na Chr.; een bevalling in staande houding, het hoofdje is al geboren, dorso-posteriore ligging! Nog opvallender lijkt deze 'pathologische ligging' op de volgende **afbeelding 21**, een bevalling in zittende houding op een z.g. stijgbeugelvat uit de Mochica-cultuur (Peru). Terwijl tegenwoordig de verloskundige deze ligging van het kind met de rug naar achteren niet ten onrechte als ongunstig beschouwt, gold deze wijze van geboren worden bij de Inca's als een geluksteken voor het kind: 'Hij kijkt bij zijn geboorte al naar de zon!'

Afb. 10: Baarstoel uit de middeleeuwen. Aesculap, 1929 blz. 320.

Afb. 11: Stoelbevalling uit Jacob Rueff, Zürich 1554.

Afb. 12: Vroedvrouwenleerboek Frankfurt 1583.

Afb. 13 tot 16:

Afbeeldingen van bevallingen in Afrika uit Inaugurale rede. Feltin (Marburg 1885).

Afb. 17: Houtplastiek van de Makonde-stam (Tanzania, Oost-Afrika). Uit het privé-bezit van prof. Uhlig, Kiel.

Afb. 18 en 19:

Beelden uit een film van het Institut für den wissenschaftlichen Film Göttingen, 'baring in geknielde houding bij Zoeloevrouwen'. Prof. Uhlig, Kiel, H. Kirchoff, Göttingen.

Afb. 20: Bevalling in staande houding bij de Bahia-cultuur uit Manta, Ecuador. P. Pleuss: 'Antike Welt' 1971, Riggli-Verlag Zürich.

Afb. 21: Bevalling in zittende houding, Mochica-cultuur Peru. Origineel: Museum Preuss. Kulturbesitz. Berlin-Dahlem.

Afbeelding 19

Afbeelding 20

Afbeelding 21

Deel III volgt in de volgende uitgave Haptonomisch Contact nr. 2, 2004.

Over de eerste en de tweede geboorte

BOEKBESPREKING door Wim Laumans

BORELING EN BEGINNER, nataliteit bij Hannah Arendt

Marijke Verhoeven, Zoetermeer, Boekencentrum, 2003

392 pp., EUR 29,90, ISBN 90 239 1367 1

Dit boek is opgenomen in 'De longlist' van 20 boeken uit 130 filosofieboeken uit 2003 waaruit uiteindelijk de auteur voor de Socrateswisselbeker 2004 zal worden gekozen. Deze jaarlijkse prijs wordt toegekend aan de auteur van het meest prikkelende, oorspronkelijke, Nederlandstalige filosofieboek van het voorgaande jaar.

M.M.A. Verhoeven (1947) studeerde sociale en politieke ethiek aan de Theologische Faculteit Tilburg. *Boreling en Beginner* werd aldaar verdedigd als godsdienst-filosofisch proefschrift. In deze studie wordt het werk van Hannah Arendt (1906-1975) onderzocht. Dit was een beroemd schrijfster en sociaal-filosoof, een joodse vrouw die vóór de tweede wereldoorlog leerlinge van de Duitse filosoof Heidegger was. Aanvankelijk vluchtte Hannah Arendt voor het Nazidom naar Parijs. Daarna emigreerde ze naar de Verenigde Staten van Amerika.

Het is niet de sterfelijkheid van de mens die Hannah Arendt benadrukt, maar dat eindige mensen een begin hebben. Zij karakteriseert de mens als 'boreling' en 'beginner'. Dat is wat zij verstaat onder 'nataliteit'.

De eerste geboorte is de fysieke geboorte, zoals die plaatsvindt in het privé-domein. Het binnentreden in het publieke domein beschouwt zij als de tweede geboorte: tonen wie je bent met de mogelijkheid iets te betekenen voor een ander.

Het menszijn wordt principieel meervoudig opgevat. Voorafgaand aan het 'ik' van de boreling is er een oorspronkelijk lichamelijk 'wij'.

Vanuit dit uitgangspunt van Hannah Arendt probeert Marijke Verhoeven in haar proefschrift een ethiek te ontwikkelen waarin de verantwoordelijkheid voor het nieuwe leven en de toekomstige generatie centraal staat.

Het bewust worden van de kansen die het ongeboren kind krijgt dat haptonomisch begeleid wordt of van de mogelijkheden die datzelfde kind onthouden kunnen worden, maakt dit boek niet alleen voor diegene die zich bezighoudt met zwangerschapsbegeleiding een must, maar ook voor alle haptotherapeuten die zich bezighouden met de tweede geboorte.

Dit is één van die boeken waarop je gewacht hebt, zonder dat je wist dat je wachtte.

MET WELKE KLACHT GAAT UW PATIËNT SLAPEN?

HOOFDPIJN / STIJVE NEK

Gespannen nekspieren worden vaak verergerd door een slechte slaaphouding en kunnen aanleiding geven tot spanningshoofdpijn. Als de nek niet goed wordt ondersteund gedurende de slaap, kan dat leiden tot pijn en stijfheid.

FIBROSITIS

Dit probleem wordt vaak verergerd door een slechte lighouding waardoor spanningen optreden in de rug- en schouderpijnen.

ARMPIJN

Pijn, stijfheid en een tintelend gevoel in de armen wordt veelal veroorzaakt door een ontsteking van de nekzenuwen. Deze klachten verminderen door een slechte slaaphouding, vooral als de nek niet op de juiste manier wordt ondersteund.

Voor meer informatie, kijk op

www.tempur.nl of bel

gratis: 00800 235 83 678

RUGPIJN

Rugpijn en stijfheid worden vaak verergerd gedurende de nacht, vooral als de rug door de matras in een onnatuurlijke houding wordt gedwongen.

HEUPPIJN

Pijn in de heupen kan toenemen door een harde matras en kan leiden tot een gevoel van ongemak en zelfs tot een ontsteking van het gewricht.

ISCHIAS

Heuppijn, die optreedt achteraan het dijbeen en ter hoogte van de kuit tot aan de voet, kan verschillende maanden aanhouden. Een onnatuurlijke slaaphouding veroorzaakt.

KNIEPIJN

Een ontsteking in en rond de kniegewrichten kan leiden tot een gevoeligheid voor druk en aanraking. Om dit probleem op te lossen dient een matras op zelfs de lichtste plaatselijke druk te reageren.

PROBLEEMEN MET DE BLOEDSOMLOOP

Problemen met de bloedsomloop zorgen vaak voor gezwollen voeten en pijnlijke en stijve kuiten gedurende de nacht. De matras zou zacht genoeg moeten zijn om de contactdruk, die de bloeddorstroming onderbreekt, te verlagen.

HOOFDPIJN
STIJVE NEK

FIBROSITIS

ARMPIJN

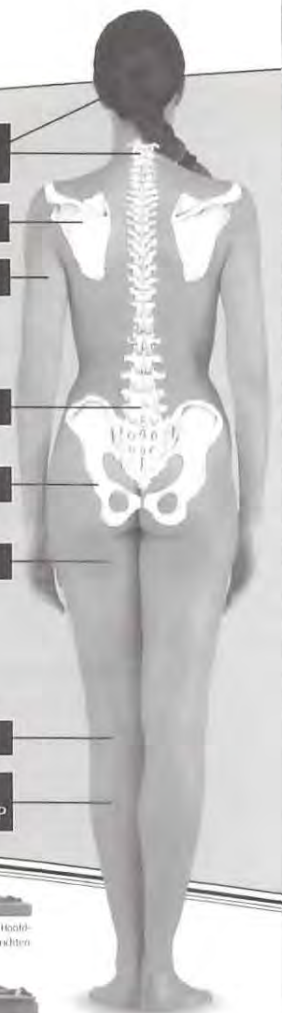
RUGPIJN

HEUPPIJN

ISCHIAS

KNIEPIJN

PROBLEEMEN MET
DE BLOEDSOMLOOP

Orthopedische hoofdkussens en drukverlagende matrassen.
Wereldwijd aanbevolen door meer dan 30.000 medisch specialisten.

De TEMPUR® Matrassen en Hoofdkussens worden wereldwijd aanbevolen door meer dan 30.000 artsen, chiropractors, fysiotherapeuten en osteopaten. Zij geloven rotsvast in de eigenschappen van het TEMPUR Materiaal om rug- en nekproblemen te verminderen en te voorkomen en in het feit dat de beste omstandigheden worden geboden voor een goede nachtrust.

Tempur. Changing the way
the world sleeps.

100% polyurethaan
gevoerd met MASA 200
die 100% uitgereinigd
is met 100% zuiveringsmiddel

Door de TEMPUR® Matras en het Hoofdkussen blijven de rug en de gewrichten in een natuurlijke houding.

Gewone matrassen en hoofdkussens veroorzaken vaak druk en onnatuurlijke slaaphoudingen.

BON VOOR MEER INFORMATIE

Stuur mij gratis documentatie over het adviseren van TEMPUR® producten binnen de praktijk.

Naam/Voorletter(s) .....M/V*

Adres .....

Postcode/plaats .....

Telefoon .....

E-mail .....

Deze bon, duidelijk ingevuld, in ongefrankeerde envelop opsturen naar:

Tempur Benelux B.V. - Antwoordnummer 2470 - 6710 WB IJde.
(omriekelen wat van toepassing is)

ACADEMIE VOOR HAPTONOMIE JAN LIGTHARTLAAN 1, 3941 BG DOORN

Ons aanbod aan opleidingen:

Leergang haptonomie en communicatie

Open leergang stem

Opleiding tillen en verplaatsen

Basisopleiding in de haptonomie

Opleiding in de haptotherapie

Vervolgopleiding haptonomische zwangerschapsbegeleiding

Verkorte opleiding in de haptotherapie voor gz-psychologen

Korte cursussen, waaronder:

Omgaan met grenzen: 26 april, 18 mei en 17 juni

Het vieren van je vrouw zijn, 8 en 9 juni

De man ontdekt: 17 en 18 juni

Nascholing voor haptotherapeuten

Woorden geven aan je werk: 9 maart en 6 april

Nascholing haptonomische zwangerschapsbegeleiding

Kind van twee werelden: 20 april

OPEN DAG **zaterdag 27 maart 2004**

Kijk voor een compleet overzicht en meer informatie op
www.haptonomie.nl

U kunt natuurlijk ook even bellen: **0343-515178**

Een inleiding in de haptonomie Over kleine dingen

Auteur: drs. T.A.C.M. Gerritse

Haptonomische
inzichten daadwerkelijk
toepassen!

De hoofdschotel van dit boek is het presenteren van de haptonomie als geheel van inzichten. Het uiteindelijke doel is om de haptonomische inzichten daadwerkelijk toe te passen in uw praktijk van zorg en hulpverlening. Een scala van toepassingen komt aan de orde, zoals de haptotherapie, haptonomische begeleiding bij zwangerschap en bevalling en kinesionomie.

De auteur koos in dit boek voor een vijfdeling: een oriënterend deel met theoretische achtergronden en uitgangspunten, de menselijke lichamelijkeheid, het menselijk gevoelsleven, het hart van de haptonomie en tenslotte de toepasbaarheid en toepassingen van de haptonomie.

Dorus Gerritse gaf o.a. colleges in wijsgerige antropologie, heeft tientallen publicaties over haptonomie op zijn naam staan en gaf samen met haptotherapeut Ted Troost gastcolleges.

Over kleine dingen
Een inleiding in de haptonomie

ISBN 90 352 2540 6 /
2e druk / 2002 / 352 blz. /

€ 29,50

JA, stuur mij

_____ ex. *Over kleine dingen* / ISBN 90 352 2540 6 / à € 29,50

Organisatie: _____

T.a.v. dhr./ mw.: _____

Adres: _____

Postcode/plaats: _____

Telefoon: _____

Datum: _____ Handtekening: _____

Stuur (een kopie van) de antwoordstrook in een envelop zonder postzegel naar: Elsevier Gezondheidszorg, Afdeling Marketing, Antwoordnummer 2594, 3600 VB Maarssen, Telefoon: 0314 358 358, Fax: 0346 577 950, gezondheidszorg@reedbusiness.nl, www.elseviergezondheidszorg.nl

Elsevier Gezondheidszorg is een onderdeel van Reed Business Information.

Geldig tot 31/12/2003. Prijzen boeken incl. BTW en excl. verzendkosten. Prijswijzigingen voorbehouden. Boeken zijn ook verkrijgbaar in de boekhandel. Statutair gevestigd te Amsterdam. Op alle aanbiedingen, offertes en overeenkomsten zijn van toepassing de algemene voorwaarden die zijn gedeponeerd bij de KvK in Amsterdam. Handelsregister Amsterdam 33.293.475. Uw opgegeven gegevens kunnen worden gebruikt voor het toezenden van informatie en/of speciale aanbiedingen door Reed Business Information en speciaal geselecteerde bedrijven. Indien u hiertegen bezwaar heeft, stuurt u een brief naar Reed Business Information, t.a.v. Adresregistratie, Postbus 808, 7000 AV Doetinchem.

HC archief
Wim Laumans

Haptonomisch Contact

De Otter 29 • 7414 HZ Deventer • E-mail: haptonomischcontact@hotmail.com